

**OMINA SHENLIKO'G'LI IJODIDA PSIXOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNING
O'RNI.*****Shahnoza To'lanboyeva****O'zbekiston jurnalistika va ommaviy
kommunikatsiyalar universiteti 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Turkiyalik adiba Omina Shenliko'g'lining hayot yo'llari hamda uning o'zbek tiliga tarjima qilingan asarlarining ahamiyati va o'ziga xosliklari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: ilm, adabiyot, jihat tahlil, tanqid.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7251210>

KIRISH

Har bir millat va davr o'zining yorqin yozuvchilari va adiblariga ega. XXI asrda turk adabiyotida salmoqli ijod qilayotgan Turkiyalik adiba Omina Shenliko'g'li noyob iste'dod egasi bo'lib uning asarlari o'ziga xosligi bilan boshqa asarlardan tubdan farq qiladi.

Omina Shenliko'g'li 1953-yilning 27-may sanasida Turkiyaning Giresun viloyati Darfali tumaniga tegishli bo'lgan Anbaralan qishlog'ida dunyoga kelgan. U yoshlik davridayoq izlanishni boshlagan. Yozuvchi boshlang'ich maktabni va Imom Xatib (sirtqi) litseyini qirq yoshlar atrofida tamomlagan. Turmush qurgandan so'ng u umr yo'ldoshi Rejep O'zkandan va boshqa bir nechta o'qituvchilardan saboq olgan. Qohiradagi Azhar oliy ta'lim dargohini esa ellik yoshdan o'tib bitirgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ilk ijod namunalari 1978- yillarda chop etilgan. Yozuvchining yozgan asarlari "Bursa Marmara", "Milliy Gazeta", "Yangi Osiyo" gazetalari, "Sur" va "Ribat" oynomalarida chop etilgan. 1985-yil fevralida turmush o'rtog'i bilan birgalikda "Maktub" oynomasini chiqardi. Omina Shenliko'g'li yozgan "Yoshlar iymonini savollar bilan o'g'irlashdi" asari tufayli sudlangan. Adiba 2,5 yilga qamoq jazosiga mahkum qilingan. U qamoqda bo'lganda ham 7 ta kitob yozdi. "Bu yer jazo uyi" kitobi ham munozaralar ostida qolib tarqatishga ruxsat berilmaga. Omina Shenliko'g'lining bundan keyingi "Biz bu vatanning nimasimiz?", "Men kimning qurboniman" nomli asarlari ham jinoiy ish yuzasidan sotuvdan yig'ib olindi. Adiba nazmda ham o'z ijodini yo'lga qo'ygan va uchta she'riy kitob yozgan bo'lib ulardan "Mahkum tuyg'ular" nomi bilan atalgan she'riy to'plami sotib olinish bo'yicha Turkiyada rekord qayd etilgan. Ayrim she'rlari esa "Yangi davr" gazetasida chop etilgan. Asosan adiba o'zining ma'ruzalari bilan Turkiya va boshqa davlatlarga mashhur bo'lgan.

Omina Shenliko'g'li diniy ilmda ham chuqur izlanishlar olib bordi. Injil va Tavrotni o'qib tadqiq qildi. Keyinchalik islomiy bilimlarni ham o'rganishga sitqi dildan kirishdi. Yozuvchi har tomonlama o'z o'rnini topishga harakat qilgan. Adibani Turkiyada "

romonlarning onasi” deya e’zozlashadi. Yozuvchining to’qsondan ziyod kitoblari mavjud. Ular ko’plari o’zbek tarjimonlari tomonidan ona tilimizga tarjima qilindi. Misol uchun: “Imomning maneken qizi”, “Nasroniy atirguli”, “Mariya”, “Yolvoraman xiyonat qilma”, “Ayollarni ayollar ham ezadi”, “Ishqqa yengilmayman”, “Iskanja”, “Ehromlar qizi Laylo” kabilar. O’zbek kitobxonlari Omina Shenliko’g’li bilan shu asarlari orqali tanisha boshlaganlar. Yozuvchining asarlarida Turkiya hayotining turli tomonlari o’zining badiiy ifodasini topgan. Adiba o’z ijod namunalarida islomiy dindan yiroq u bilan yashamagan kishilarning hayot tarzini yoritib beradi. Undan tashqari yozuvchi o’z asarlarida zamondan o’zib yashayotgan shaxslarning dunyoqarashi va hayot uslubi haqidagi fikrlarni asosiy g’oya sifatida olgan. Ayniqsa, adiba qizlar hayotini, ularning oilaga, vatanga, o’z etiqodida bo’lgan mehr-muhabbatli haqidagi mavzularga ko’p to’xtalgan. Bundan tashari Omina Shenliko’g’li aksariyat asarlarini yosh ayol va qizlarimizning irodasi hamda sabr-u matonatlaridagi kamchilik va ustun tomonlarni hamda uning zaif nuqtalari haqidagi tushunchalarga bag’ishlagan. Yozuvchi asosan G’arb hayotini tahlil hamda tanqid qiladi. Adiba asarlarining asosiy maqsadi va uning muhim ahamiyatlarini ko’rib chiqsak:

Imomning maneken qizi” Abdulloh Abdurahmonov tomonidan o’zbek tiliga tarjima qilingan. Asar bosh qahramoni Fotimaning hayot yo’li, taqdiri va uning qilgan katta va kichik xatolari orqali bugungi kun yoshlariga har tomonlama to’g’ri yo’l ko’rsatadi. Fotima o’z yashaydigan kichik hududning imomi hisoblangan Imom Yoqubning suyuqli va bittagina qizi. Asar e’tiqodi mustahkam, insonparvar oilaning farzandi Fotimaning sharoitidan nolishi va qoniqmasligi bilan boshlanadi. Imom Yoqub oilasining ahvoli juda yaxshi emas edi, hattoki yaqinlarini holidan xabar olishga ham ortiqcha puli yo’q edi. Lekin shunday bo’lsada imom iymonli, ilmiy, ma’rifatli, ayniqsa, o’ta sabr va matonatli inson edi. Imom qizining shikoyatlari, arzlarini tinglab dili xufton bo’lsada, qiziga to’g’ri nasihatlar berishga, ilmiy hamda diniy tomondan tushunchalar berishga intilar va ularga amal qilishga undaydigan juda sabrli, mehribon ota bo’ladi. Ota irodasi, haqiqatgo’yligi, metindek irodasi orqali nafaqat Fotimaga balki, turmush o’rtog’i Gul xonimga ham to’g’ri yo’sinda yashashi uchun zaruriy tushunchalar bergan. Gul xonim ham tabiatdan go’zal odab va kuchli sabr egasi bo’lga. Mehribon ona ham doim qizini to’g’ri tarbiyada topishida imomga katta ko’makdosh bo’gan. Lekin, kun sayin qizining fikri va odobi salbiy tomonga o’zgarayotganini ko’rgan ota-onalar bundan qattiq tushkunlikka tushishadi. Fotima yoshligidan ilmiy ota-onadan tarbiya olishiga, yaxshi muallimlar suhbatida bo’lishiga hamda ko’p kitob mutoala qilishiga qaramay salbiy g’oyalari ortidan ergashar edi. Bosh qahramon Qur’onni yod olgan ilimli bo’lsada, bilganlariga rioya qilmas edi. Oilasida ilmiy ma’rifiy tushunchalar yetarli bo’lishiga qaramay, moliyaviy ta’minoti yaxshi emasligi uni salbiy g’oyalarga yetaklovchi asosiy turtki edi. Natijada, Fotima iymonsiz, irodasiz, behayo g’oyalarni butkul o’ziniki qilib oldi. U hattoki ro’molini yechib maneken faoliyatini ham boshlab yubordi. Bu faoliyatini undan tashqari ko’p yomon ishlarini ota-onasidan yashirar, hech ikkilanmasdan oilasiga yolg’on gaplar gapirar edi. Lekin otasi bundan xabardor edi va haqiqiy Fotimani yo’qatayotganini sezar edi. Mehribon ota qiziga to’g’ri tarbiya berganiga bir kun u bu yo’lni salbiy ekanini tushunib yetishiga ishonar va shu orqali o’ziga taskin berar edi. Bundan so’ng Fotima otasini hamma narsadan xabari borligini bildi, biroq ota oldiga borishga botina olmasdi, Shu fursatda Fotima ko’plab tarbiyasiz,

iymonsiz qizlarni ko'rdi, ularni suhbatida bo'ldi shunga qaramay ular bilan faoliyat olib borishda davom etardi. Lekin baribir uning qalbidagi qaysidir tuyg'u uni tinch qo'ymas edi. Fotima asar so'ngida ma'nosiz hayotni orzu qilganini, otasining so'zlari va o'zlashtirgan bilimlarining qanchalik haqiqat ekanligini anglab yetadi hamda o'z uyiga qaytadi.

Asardagi:

“Meni menda demang menda emasman,
Bir men bordir menda mendan ichkari”

Degan fikrlari Omina Shenliko'g'lining katta va kuchli mahorat egasi ekanligini yana bir yaqqol namunasi. Asar badiiylikni, ko'plab insonlar hayotini tanqidiy usulda yoritib berganligini va unda o'zaro diniy hamda duyoviy ilmlarning muhimligini o'z ichiga olganligi bilan katta ahamiyat kasb etgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“500” yildan so'ng" asari adiba ijodidagi fantastik asar hisoblanadi. Asarning bosh g'oyasi texnikaning jadal sur'atlarda rivojlanib borayotganligi va kelajakda yana qanday aql bovar qilmas texnikalar bizni kutayotgan bo'lishi haqida. Adiba o'z asari haqida shunday deydi:

“Borliqni biror namunaga qaramay yaratgan shoni ulug' Allohning nami bilan boshlayman. Muhtaram o'quvchim, qo'lingizdagi kitob mening fantastika janiridagi ilk kitobim. Yana “Robot ish tashladi”, “Dunyoni hayvonlar bosdi” kabi fantastik asarlarim navbatda turibdi. Mazkur kitob bundan besh -olti yil oldin yozilgan. Adib birodarimiz Ismoil F. Jeylan falon nashrlar tinmay kitobingizni so'rayapti, deb iltimos qilavergach, asarimni berdim. Lekin yillar o'tsa ham, chop etishmadi. Bu orada kitobdagi ayrim o'ylab topilgan narsalar haqiqiy hayotda yuz berib bo'ldi. Hali juda kichkinaligimda hali bironta tunel tunnel ko'rmaganim holda dengiz ostidan Kadiko'yga shunday yo'l o'tkazsa bo'lmasmikan deb o'ylardim. Qisqasi o'sha nashiriyot topilmalarimni uvul qildi...”

Oxirgi marta ham shavq bilan o'qidim. Hali o'z yurtimda ham nashr etilmagan bu asarni In shaa Alloh siz ham shunday shavq bilan mutolaa qilasiz ^{“1”}.

Ushbu asar asosan bir ayol o'zini besh yuz yilga uhlatilishi va besh yil yildan so'ng hayotga qaytib oradagi o'zgarishlarni ko'rishi haqida. Bosh qaharamon qayda hayotga qaytganida besh yuz yilgi tushuncha va g'oyalar bilan zamonaviy hayotda yashay olmasligini va katta xatoga yo'l qo'yganligini tushunib yetadi. Aynisa u taniydigan va uni taniniydigan biror kimsa qolmaganligi uning avlodlari allaqachonlar hayotdan ko'z yumganligi tufayli judda qattiq iztirob chekadi. Biroq, u dunyoda bo'lgan katta o'garishlarni ko'rib kuchli hayajonda qoladi.

Asar shunday boshlanadi:

“Yuz yil oldin kimdir: “Odamga boshqa birovning yuzini ko'chirib o'tkaziladi“, deb aytsa, jinniga chiqarishardi.”^{“2”}

¹ Amina Shenliko'g'li 04.01.2021. Istanbul

² Omina Shenliko'g'li “500 yildan so'ng”

Adiba ushbu asari orqali kitobxonlarga aslida biz sezmay qolayotgan o'zgarishlarning ko'pligi, ilgari bo'lishi mumkin emas deb o'ylaganlarimiz aslida hozir mavjudligi haqida habar beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Umuman olganda adibaning asosiy maqsadini uning asarlaridagi muhim jihatlarni tushunish qiyin emas. Uning aksariyat asarlari yoshlarni ogohlikka, to'g'ri yo'lga chorlash g'oyasini ilgari surgan. Undan tashqari yozuvchi hozirgi kunda jamiyatimizda qanday g'oyalar ilgarilab ketayotgani-yu, qanday g'oyalar chetda qolayotganligini keltirib o'tishga harakat qilgan. Shu bilan birga yoshlar ongidagi, axloqidagi, tarbiyasidagi o'zgarishlar va ularning qanday yo'ldan yurganliklari eng maqbul yo'l ekanligi haqidagi mavzularga ko'p e'tibor qaratga. Adiba faqatgina bir adabiy usulda emas aksincha rang-barang usulda ijod qilishga uringan. Eng e'tiborli jihati uning asarlari faqat bir g'oyani emas balki turli tushunchalarni qamrab olgan. Yozuvchi asarlarini tahlil, tanqid va hayotiy misollar orqali yoritib bergan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Omina Shenliko'g'li. Imomning maneken qizi. - Toshkent: "Azon kitoblari" nashiryoti, 2021-172 b
2. Omina Shenliko'g'li .500 yildan so'ng. Toshkent: "Azon kitoblari" nashiryoti, 2022.- 120 b
3. Omina Senliko'g'li .Ishqqa tengilmayman. -Toshkent: "Zukko kitobxon" nashiryoti, 2021.-272 b
4. "Civil.uz" sayti <https://civil.uz>
5. "Teletype" sayti. <https://teletype.in>